

Бүгү чурттарның, пролетарийлері, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (10001)

1976 чылдың январь 21, среда

1925 чылда
үзгөлтүзүлгөсүз

Өртүз
2 кеп.

ЯКУТИЯНЫҢ МИЛЛИАРДЫ

Бойдус газы-биле аймактан турар Якут ГРЭС аймактан келген дөрт чылын ийинде баштайгы миллиард киловатт-шак электр энергиясын берген. СЭКП-ниң ам болур XXV съездинге алдар кылдыр ол электр станциясының коллективинин алган социалисттик хуулаагының кол чүдүсүрүнүн бирээзинде бо хире улаң согулган чедип алырын айткан турган. Ол ышкаш партия съездинде куш-ажылы марылдаа база калбарган.

Ол дээрсе өскөскөсү онзаалык энергия бедире болурун. Тускай эртемнелерини ону дуржууга станцияны деп алап турары-даа таварыла эвес. Ол болза, мөңгө доң черде туткан болгаш бойдус газының күжү-биле аймактар талы-ны-биле чуртта эй-не баштайгы электр станцияны бооп турар. Он тевисилел-ниң база бир онзагай чүүү болза, оңд кышкы айлар үзүмдө аргаттарның бугуручулугу улааттыргаш, өттүлөр чүтү болур газды камнап алыр ар-галымы бооп турар.

Ол станцияны ийги элчезин тууду турар-даа болза, ам безин сонгу чүктү республиканың найыскалы болгаш хоорай чогуунда бүтү суурларын, бугу-руге черлерин хандырып турар. А чоокку хунерде Ленаның 25 километр кала-бак доштут сууну кыры-биле электр дамчыдылганын улаң куштут шугуму «Шолап» өртүр болгаш ол улаң хемчээк ийин талында республиканың кол көдээ аймак-агы районнарына күчүдү энергияны бедире.

ЯКУТСК.

Д. ДУБАКИН,
(СЭТА-ның корр.).

Төрөөн чуртувуста

ЕРЕВАН. С. Шауни ат-тыг алгы болзааырадыр каттыжымында бедик шынарлар хром—булгаар кылдыр бугуруге комплек-зи айткан хуулаагында бир ай бурунгаар продук-цияны берип эгелзэн. Ам чурттуу алыг кылдыр өстү-мөздүлгөсүз мурдуну-улаң үш катип хей алгы-кешти алыр алар.

УЛЬЯНОВСК. Ол обла-стын механизаторлары бир миллион гектар черин ха-ры далайлап турган, бөлгөн. Хүнүн-не хар ызы-нылырлыгының аймак-ында 800 хире трактор кырап турар. Хары ара-зы дөрт-беш-ле метр кы-дыр, ооргалары далайла-лап турар. Ынчаар хана-кыраптай бөлгөн хар хоу-шамал хат-салтында эки кылгаар болгаш чыскы уеле эрзэн. Хар суу черге сипчел болур.

ЧЕРКЕССК. (Ставрополь край). Чыжыргана сым-лында ары чыгыр хо-лаан, даг чурттууларын шак-шаклап аргазын бу-угаар «Хүннээр» шыла-ар амызын чаагы сүскүн сун кат-чынык болзааыра-дыр комбинатта бугурун у-дурп эгелзэн. Улетуругу-хооралары, Бугу-аңда-лы тургуси базаларының салып четкелден болгаш ха-кышкыдаа черлер бо чы-лын ол чак сүскүнү 20 муң хире деклэтирин алыр.

КИШИНЕВ. Республиканын социалист чарым мурнакчылары малайр хоорайларга аян-чорук кылар пүтүрүлгө-биле шактанна-лар. Январын он сесте де-мир-орук вокзалының пе-роунада чыг чызын эй баштайт. «Молотов» эр-тургуси поездин өдүрүл-Ол Олессин, Севастополь-ду, Новороссийсктин, Вол-гоградты таварып эр-е Кишиневти аян-чорук бы-гаш эскүрүя бюрүз ий-тин-биле 20 ажит поезди-лерин ол оркут тавары-органдаа деп турар.

НАМАНГАН. (Узбек ССР). Январ он сесте Чар-та деп суура аржаан суун савалар улаң заво-аа аймактан эгелзэн. Ол бугу-руге черинин бири элчез чыла-ла 20 миллион шил аржаан суун кылар арга-та. Чоокка черлер-е Ча-гастын аржаан суун ку-чур-тын эмелдериниң ажил-лап турган. Аман эгелзэн бу республиканың эск-чердерге чорулар апар.

ДОНДА-РОСТОВ. Дон-ну тараанын чыскы хоуу аймактарына эрсе-лер бедиктерин графите айткан хуулаагы эр-е доорулган. Чыжыргана ма-териалды барык шунтуу-бюти болгаш ийги чер-ин таразы бооп турар. «Одесский-36» болгаш «До-нецкий-6» дээр арбайын бедик дүжүтүрү урезин-ри-биле чыскы чаштырла-ны кылдыр деп турар. 400 муң ажит гектар шөгө-сөртөнү — чыг-таранын бир хейирин тарым.

АЛМА-АТА. Туркмен-ия болгаш Талжикистан-ны көдээ ишчилери январ-он сесте кукпузаның бар муң ажит черин хайна-таштырган терини шынар-лы урезиниң Казахстане чадурп чоруктан. Ол ыш-каш дагы хей урезин ма-териалын Украинане чору-лаа белектер кыла. Сая-гу чылдарда Казахстанын муруну талындаа шы-налар хайнакташтырган куурун урезиниң эстүрү-талы-биле куугаа чер апарган.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXV съездинге уткуштур!

Партияның XXV съездинге СЭКП ТК-ның телевилелин чугаалажып тур бис

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТПЫШААН

Партияның XXV съездин-ге СЭКП ТК-ның телевилелин чугаалажып аймактың хоорай Аг-Довурактын тууду. бугу-руге, албан организацияла-рында уламчылап турар. Ол документи бедириниң ону беш чылдың улаң согула-рын олар долгуу-биле чүү-дүгүнүң деткинишаан, ботта-рының бар аргаларын санап көргөш. Чаа социалист ху-лаагыларын алган.

Чугаалажымын хоорай-нын 12 партия эге организа-цияларыга болгаш 120 кезек черге аймакчыларын, ин-женер-техниктиг аймакчы-

ларның хураалдарына болган. Анза шунту 4000 ажит киж-и олуруж боттарының савал оналдарын бертигэн.

Болуп эрткелден хураалдарга тууду, бугуруге организа-циялар эрткен тоску беш чылда чедип алган чедириниң түнпеп, чаа ону беш чылда боттарының ботандырап ужурут согулгаларын тода-раткан.

«Тыва даг-дугу» комбинат тоску беш чылда пландан ажыр 9340 тонна даг-дугун бугурун, он 1 млн 230 муң рублдин бараанын продук-цияны сайгарган, куш-ажыл-дын бугуручулугу 61 хуу

чедирген. Ам ону беш чыл-дын баштайгы чылында даг-жылар Төрөөн чуртка план суугар 100 муң тонна даг-дугун бээр планын бо чылың декабрь 25-те күүсөдирин, пландан ажыр 2000 тонна даг-дугун бугуру болгаш 250 муң рублдин бараанын продук-цияны сайгарып көрүп, партияның XXV съездинге чедир планан ажыр 300 тон-на даг-дугун бээрин хулаа-генер.

Он-биле кады олар комби-наттын ийги элчезин бири кварталда аймакта бүрүн кирип, 3 млн рублдин ту-дуг-монтаж аймактарын кы-лы-

рын, бугурун турар продук-цияны шынарлы эккижиде-рин хулаагенер. Комбини-аттын ийги элчезин ажит-далга кирери-биле кады он бугуруге продукцияны ар-тынчыларын асбокартон кылдыр чехти, даг-дугундун нес-тавын кылдыр бугуруге черин болгаш шифер, асбопе-ментиде трубаар кылдыр бугу-руге черлерин тууду, олар-ын аймакта кирери улаң орталыг болурун санап-онал бедир эштер демделген.

Телевилелин чугаалажып хураал бригадир Даниыра Бадар-оол сөс алгаш, Аг-До-вурак хоорайга туудугуларга

60 эр-бүзе кирер бакынын болгаш туудугуларын уугу-ларына асы-салтан тууду, пионер лагериниң чуртталга черлерин туудурун сүмөлзэн.

Ол бугурун бригаданы-биле хун-нормалын үргүлчү бугу-н чартык кылап ажыр күүсөд-рин хулааген.

Хоорайын чер-черге эртки-ден хураалдарга «Тыва даг-дугу» комбинатын, тууду эргелелин хармысалгай ажилдакчылар киришкен, чугаалажылга хей санын агитаторларын, лекторларын хаара туткан.

Х. МОНГУШ.

УЛУГ СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

партия, комсомол хураалдары база болулаан.

«УТКА 25 чылы» совхозтун коммунисттерин ажит хура-лынга Куш-ажылдың Кызыл Тук орденин элчезин, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты сааныч Сувап-оол ондар мынча дөө:

— Итти-Хем фермазының коллектив СЭКП Топ Комите-диниң телевилелин танышкан, ону бедик кудурушкуну-биле хулааң алган болгаш деткен. Мен бугурун хуулааң ийги беш чылдың баштайгы чылында бир инектен 1700 кг сүттү саарын хулааңган ажилдап турар мен.

Районну партия активиниң хураалына 1976—1980 чыл-дарда ССР-ниң улус ажил-агыш хөгжүдеринин кол уг-лавышкычынын талы-ны

биле СЭКП Топ Комитетиниң телевилелин дугайында болгаш районну партия органи-зацияларын согулгаларын дугайында илеткенди СЭКП райкомунуң бири секретари К. А. Маспик-оол кылган. Ху-раал киришчилери ол ай-тырыга хамараштыр тода-гы санал-оналарын берген.

— Телевилелин Көк-Чыраа салбырын коммунисттер, ажил-инчилер бугурун чүү-дүгүнү хулааң алган. Бугу хуулаа тоску беш чылдың планын эрткен чылың доору эгелзиде күүсөткен, дараазы-да чылың улаңуе кириш-тир ажилдап турдум. Чугаа эрткен чылың МТЗ-50 трактор-биле 490 гектар чери ажил-дап кылдыр тургаш, 565 гектар чедирин. СЭКП Топ Комите-

диниң телевилелинге сорук киреш, бо чылың 750 гектар чымык чери ажилдап кы-зымын, кыпар-чар материал 5 хуу чедир камнап алы-рын хулааңган. Социали-стик чарыга Арыг-Багы са-лырын механизатору М. Бора-Тараан кылдырган — деп, «Улаң-Хал» совхозтун трактор-кич Канзан Кызыл-оол са-нында чугаалаан.

— Телевилелин почтуп көр-дү, чымын эрчез, оңок-сеткил хыйнама эрч чөк тур. Чугаа дээрсе партияны кол согулаагы — почтуп амы-дырап-чуртталганын, он чаа-гы чоруун улам ылай экки-жериче улааңган.

Бара-Тал фермазының саа-нычларында 10 сааныч беш чылың планын 4 чыл 10 ай

иштинде күүсөткен. Чаа чыл-дын эгелзиде бээр сүттүн ко-вуз турарын бермидеаан, коллектив бири кварталда кургунге сүт саар планын СЭКП-ниң XXV съездинин ажиттыгар дугуе чедир күү-сөдирин мурун кызыллар Анырай Анымаа, Дамын Че-чск, Тыва АССР-ниң Дээди Со-ветиниң депутаты Чырткы Дике болгаш өскөдөр-лаа ху-лааңган чүве. Мен бугурун пар-тияның телевилелинге сорук кирген, бир инекке онаштыр чыл дугурун 1500 кг сүт саар хулааңган, азы көрүп, 1600 кг чедирин хулааңган — деп, «Найыра» совхозтун Бара-Тал сүт-бараан ферма-зының саанычы Дайнык-кыс Сапчар чугаалаан.

Д. АРАНЧАА.

ГРАФИКТИ МУРНАВЫШААН

Тракторларын баштайгы болуу—12 «К-700» болгаш 14 «Беларусь» тракторлар «инженер» пунктунга баш-тайгы делү хыналдын арт-кынар. Ындыр пункт Кызыл-дың район аралынын «Сельхозтехника» катты-жышкынынга ажилалга чаа кирген.

Пункттын болгаш эки ажилдары херексөөдөр-биле дериттинген. Олар чүгө дө-зель ишчилериниң күтү-зүн тодарып турар эвес, ха-рын бугу бедирлерин болгаш агрегаттарын септелгенин шынарлы көрөдүр турар.

Кызыл район аралы-ның септелге баалазы респу-бликада бир дугагы тускай-жыттыган улуг каттыжыш-кын болур. Манай Тыванын

бүгү районнарында көдээ ажил-агы машиналары ке-лир. Ук бугуругенин чехте-рин айда чээр беш автома-шина, дөртөн автомобиль ба-за ол хире трактор шиче-дикчилерин кылып, септел турар.

Часкы хоуу ажилдарында көдээ ажил-агы техниказын

бедиктер ажилдар респу-бликада айткан графикти му-нап чоруу олар. Колхоз, сов-хозтардан келген тракторлар, автомобильдер планда айткан хуулаагында эрте септел-тинип турар.

В. ЖИЛАНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

Анык кыс Галина Малышева чартык чыл бурунгаар Тывага келген. Минусинский № 34 профессионал-техниктиг училищениң мастерлер салбырын дооскан, Кызылдың сүт заводунга ажилдай берген.

Бугуругенин хоочуну, дуржулаагы мастер Тамара Алек-сандровна Епфанова Галинны дагдымычмы апарган. Оң ажитыг арга-сүмезин дыңап, куш-ажылдың орунуңе эге башына анык кыс кылган. Ам Гали элчез мастер. Кы-зылдың куш-ажылы-биле коллективтин дүңдүкелди ол чаа-лан алган.

ЧУРУКТА: Галина Малышева.

В. СЕМЕНОВИЧНИН ФОТОЗУ.

КӨДЭЭГЕ ТУДУГНУҢ БЕДИК ШЫНАРЫН ЧЕДИП АЛЫР

«Тыва көдээ тууду» трестин партия-ажыл-агы активиниң хуралындан

Беш чыл дургузунда көдээ туудугчулар 143,8 муң дербел-чын метр чурттаагы шөдүн, 3040 өрөкчөкчөк шиколарын, урулгар саатарын, кубуларын тутканнар. 3640 инек болгаш 60050 беш хой кирер калжаларын, дөмбө-бетон ка-лыгаар заводун ажилалга кирген.

«Тыва көдээ тууду» ады салбырларын беш чыл планын чедириниң күүсөткен. Анза № 958, 585 КМК-лар, автоба-за, механизация эргелели, Шуурмактын болгаш Туранын ийи ажил-агы пункттары хамаарып. Ук укачоттарда Н. Кузнецов, А. Коробейни-кович, Ф. Попов, А. Мас-лованың. А. Турбасованың болгаш өскөдөр-лаа улур-кал бригадалары план күүсө-дөлгөсү улаң улаңуу-н кири-гилзеп. Беш чылдың дургу-зунда 10 туудугу чактааң ор-деннери болгаш медалдары-биле шаңналалган. Туудуш Та-дыл (№ 463 КМК), Александр Прошенко (№ 958 КМК), Ва-сий Балдин (№ 585 КМК) болгаш оон-даа өскөдөр аңа хамаарыштыр болур. А беш туудугу Тыва АССР-ниң алдарыг туудугчу хуулааң өттары таныска. Бугуруге-ниң хей-хей мурнакчылар со-

циалист чарыштың тилекчи-лери болганар.

Дооукук чылда «Тыва көдээ тууду» трестин коллектив кө-дээниң ажил-инчилериниң мурунуга өрөңг болуп арткан. Көдээниң ажилдарының чыл планын 82,7 хуу, боттарының оон-даа эвээш—81,3 хуу күү-сөттигилзеп. Чугула туудугла-рын бирээни—Кызылдың дээр-бе комбинат чогуру хуулаа-зында ажилалга кирбэн.

Объектин тууду турар үеде чалакчы биле хуулааңгы хармысалгазы ден турар ужу-рут. Туудуң документация, дерик-херексөөдөр болгаш ак-ша-хорейтин-биле чалакчы күүсөдириниң ей-шаанда ханды-рып турар болза, ажилга шак-таалалдарын болгаш амы-дырал салгылап турар.

Оң чактерин, 1975 чылда «Саян» болгаш ССР-ниң 50 чылы аттыг совхозтарын мал чеди бедиктер чедириниң ту-дуга кылып турар үеде дерик-херексөөдөр чедириниң ук туудугаа дык саалаан. «Улаң-Хал» совхозта 300 олут-тут клуб энергия хандырыл-ганын талы-биле айтыр-

ны шактаарында турганын ден бир чыл ажыр ажилалга кир-бэн.

«Тыва көдээ тууду» трестин көжүр чогуру механизастат-тыган 9 комбинаттарының чүг-дө чагызы план күүсөткен. Анза № 958 КМК (началь-ны Г. Сенчуров, партия органи-зациянын секретари Ю. Лыт-кин, тууду комбинетинин дарга-зы Н. Ковалев) хамарып. Ук бугуруге планын 111,7 хуу күүсөткен.

№ 463 көжүр чогуру меха-низааттыган колонна (началь-ны В. Кап-оол) бугу-ле ула-стоттаран эй-не куду түдөл-дөг болган. Ол бугуруге ту-дуг-монтаж ажилдарын 71 хуу, боттарының кожугу-биле кылдыр ажилдарын 70 хуу күүсөдир, күш-ажылдың бугуругуу 72,9 хуу болуп, ажил төмө-ни 125 муң рубль ажит чы-рылган, нити-биле 460 муң рубль каражалы болган. Оң чылдаагы чүдө?

Ук механизастаттыган ко-лоннаны удурутчулар мас-сазыг, ооганастат ажилды сайдараткан, чылдааган чок, ажил шагың үзүп, нити-биле 4118 киж-и-хууң чадирген.

Ол дээрсе бугуруге 122 муң рубльдиң караалы-дыр. Чыг-гыс-лаа бригада беш чыл пла-нын күүсөткен. Социали-стик чарыштыг организацияны, 65 киж-и хун нормалын күүсөтпей келген, партия, профсоюз болгаш комсомол организация-лары чогуру кинээтпейн элче улаандырай келген.

Катап туругустуун № 1138 КМК эртен чылы планын онзалдары күүсөткен учас-токларын саныга кирген. Коллектив чыл планын күтүс 58,5 хуу күүсөткен. Чугаа дээрсе трест ол участка тууду ма-териалдары, транспорт, меха-низмдер-биле чогуру ей-шаанда хандырай келген. Язы-буру материалдар, шил, чугай, кур-гай шукатурка, дилат мате-риалдары, шифер азы ышкаш чугула материалдар-биле чо-гуур эсерлер трестин ханды-рай келген.

1975 чылда 297 объектилер «Тыва көдээ тууду» трест ажилалга кирген. Оларын иштинде 228 объект, азы 78 хууу «ки» болгаш «кожугу-агы» демдектер-биле дужаа-тыган.

Өткөтүт чылдың дургузунда

шынары байг кылалганд ту-дугун ийги түдү 54 муң рубль чедип. Илалын № 62, 741, 957 КМК-лар ол талазы-биле эй-не жокулаагы учас-токтар болган. Оң чылдаагы продуктаны чүгө шынар чок бугурун турары эвес, харын удурутку эштерин хармыска-да чок, негелден кошкак чоруу болган.

Продукция бугурунун куду шынарыг болуп чылда-гаанынын бирээни — соци-алист чарышты кошкак орта-пастаа турарында. Өткөтүт үениң дургузунда чыгыс-даа организация Бугу-аңдааң со-циалист чарыштыга хаара туттунаан. Республика чары-жыга чүгө автобаза кир-жил, дилаткай-биле ишчил-ди келген.

«Тыва көдээ тууду» трестин партия-ажыл-агы активиниң хуралыга илалга кылган Ю. Г. Коржик (трестин эргел-лекчиси) чедириниң дарыг чаалаан турар. Чедириниң үзүм улам быжылган, ону беш чылдың баштайгы хуулаа-гында эгелзеп, улам күнжеш-кыныг эгелзеп, партияны ам болур XXV съездин телептиг

уткуру дээрин бугуруген.

«Тыва көдээ тууду» трестин партия-ажыл-агы активиниң хуралыга илалга кылган И. А. Крайный — № 62 КМК-ның начальниги, В. Семиколонов — бугуруге-технологтун чет-челээни эргелзелин начальни-ги, Ю. Алексеев — автоба-за начальниги, Чынг.Доржу — № 463 КМК-да бригадир болгаш өскөдөр-лаа савал берген.

Олар шунту боттарының са-надаларына илалкачын айт-кан чедириниң хуулааң, ону дай чылдарының кемчелерин алырын, ону беш чылда продукцияны шынары чеди алдыр дээр күнжешкынниң ажилдаагы чарышты эш-өөрү кылдырганнар.

Партия-ажыл-агы активиниң ол хуралыга СЭКП обкомунун тууду кылдынын эргел-лекчиси И. А. Оставец, «Главвос-топбизнесстрой» трестин кол ийжерин Ю. Г. Смирнов, Красноярский «Целиноэко-ноз» трестин эргелекчиси Э. Г. Кузнецов, республиканың тууду башкынын эргелекчиси П. В. Кирдез олар кырап, моон солгары согулгалар дугайында делтерге чүгө чугаалааннар.

Д. ЧЫДЫН,
«Шының» корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ТӨЛӨПТИГ ИШЧИ

Сүт бугурунун болгаш күрүнеге ону садарының талазы-биле Бии-Хем районда «Исыл тарааччы» совхозтун Туран сүт-бараан фермазы республикада мурнакчы коллективтер-иниң бирээзинге санадып турар.

Ажылынга сетип-сатыындан бердинген, быныг тура-сорукуг кижилириниң бир деминг, бугуругулулг куш-ажылы-ның түнүгелден форма эки көргүзүлгөсүз болуп келген. Оларын бирээзинге Наталья Салчановна Иргит хемээржыр. Ол 1957 чылдан эгелзеп санчылап ажилдаан. Бо берге бол-гаш хундугу херекке ферманың найыралды коллективиниң дузалакчызын, эш-өөрүнү арга-дуржулганын ачызын-да ол мергензэн. Ылаңгыя форма эргелчезин турган Ленин орденин элчезиниң Дмитрий Спирidonович Доронин анык сааныча улуг деткимени, бугурулап көргүсөн.

Наталья Иргит куш-ажылга ылак, өрөкчөкчөк, биче сеткил-диг болганында каш чыл эрткенде-ле мурнакчы саанчы-ларын өдүрунга кирип, мактадып эгелзэн. Ажылынга ы-зымак, амдыралга төлөптиг, хей-ниитичи ажил-инчилери ферма-нын коммунисттер 1971 чылда СЭКП кемингунне ху-лааң алган. Коммунист беди азы ону улам эки ажил-дарын хулааңдырган. Ынчангаш сүт саалазын эстүр дээр арга-мергежил, билин улам бедирип, кызымак ажилдаан. Он бээр республиканың мурнакчы саанчыларының санын-га кирип, бир бээр инекке онаштыр үш муң ажит литр сүт-ту саап ап эгелзэн. Чедириниң оон биче-даа оожура-ваан.

Бугу-эвилелдин социалист чарымынга чедип алган че-дишчилерини база 1972—1973 чылдарын кышы үзүмдө мал ажылының продуктуларын бугурун болгаш белектэ-рин көвүдөр талазы-биле алган хулааңгелерин күүсөдиринге куш-ажылчы, эрес шудуругу чооун көргүсөткен дээр Наталья Салчановна Иргит Куш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңналган.

Чазыктың бедик шаңналы бөдүүн ишчини куш-ажылче со-рук кириген. Тоску беш чылдың планын оонаалдарын хуу-саа бетинде күүсөдир дээр саанчылар ортузунда калбарган социалист чарышты эш-не идеялиг кирижирин ол хулааң-ген. Коммунист сөглөн сөзүнүң эс болуп, өөрүге үлгер-чи-жиз көргүсөн.

Туран сүт-бараан фермазының коллектив сүт бугуру-ниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле беш чыл пла-нын хуулаа бетинде күүсөткен. Наталья Иргит, Любовь Ро-манова, Зоя Седипей болгаш эсе-да саанчылар форма пла-нын оонаалдарын хуулааңгелерин эрте күүсөдиринге куш-ажыл-чы үлүүн кирип, боттарының алган хулааңгелерин ажыр боттандырганнар.

Наталья Салчановна сөөлү үеде кадымын байдалы таа-рышпас болганында ферманың инектер бызаалдарын сал-бырында ажилдап турар. Төлөптиг ажил-инчилерин ында киргенин база таварыла эвес. Инк бызаалаан сөөлүндө зоотехниктиг чурумнар бугууга эки ажаары, эдинтер саары, бир дугаар бызаалаан дунгунунары саладаг чачкыштыр, өөдери биче эвес хармысалгалыг. Инектерниң моон солгаар хей сүт бээр ону улау-биле хамаржыр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1975 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң план күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында
Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнады

Тыва АССР-ниң ажыл-агыйы тоску беш чылдың доозукчу чылынның планын оюмдары күүсээрин, партияның XXV съездинде талетип ужура-жыр даяр сооптостук тарышты калбарганын түңнелде 1975 чылда улус ажыл-агыйының бүтү адырларында чамдык эки түңнелдерин чедип алган.

I. Үлетпүр

Үлетпүр продукциязынын кол-кол хевирлерин бүдүрүп болгаш сайгарар талазы-биле 1975 чылдың планы күүсеттинген. Продукция бүдүрүлгөсүниң ийги хемчээли 1974 чылга деңизерге 1.3 хуу өскөн.

Улус ажыл-агыйынын кол-кол адырларының айым-биле алдырга, үлетпүр бүдүрүлгөсүнүн өсүздүгүнүн темпизин болгаш сайгарырга планынның күүселдези дараазында тургалар-биле тодараттынар.

Продукция сайгарар планынның күүселдези (хуу-биле)	1974 чылда тургалыкта удуз (хуу-биле)
Республика инитиал-биле	103
Электрониктер	105
Одальга үлетпүр	109
Өнүгүт металлургия	104
Металл адырлары кылыры	103
Ыяш болгаш ыяш адырлар кылыр үлетпүр	102
Тудуг материалдарының үлетпүрү	98
Чик үлетпүр	108
Аш-чем үлетпүрү	105
Полиграфия	100

1975 чылда тудуг материалдары ажылдап кылыр үлетпүр, металл адырлар кылыр болгаш чик үлетпүр беш темпизин хөгжөткөн.

1975 чылда күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн беш темпизинин планы 104 хуу күүсеттинген, мындан болзажон 1974 чылда тургалыкта деңизерге беш хөгжүзүп 3 хуу куулаал.

Продукция сайгарынын, үлетпүр продукциязы бүдүрүлгөсүнүн хемчээлини өстүрүлгө болгаш күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн беш темпизинин талазы-биле 1975 чылдың планы республиканың түс-түс бүдүрүлгө коллективтериниң күүсеткени болза:

Хуулар-биле			
Сайгарырга планынның күүселдези	1974 чылда деңизерге		
	Бүдүрүлгөсүнүн хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн хемчээли
Эквивалент чыгаргыч үлетпүр	101	106	106
«Тыва даг-дуг» комбинат	102	111	111
Каа-Хем разрез	114	109	115
Тываның электр чыгаргычтары	—	105	98
«Тыва кобальд» комбинат	104	96	97
«Тудуг кезектери» комбинат	83	97	99
Ак-Довурагыч үлетпүр бүдүрүлгөсү комбинат	108	123	107
Республика чыгаргыч үлетпүр	104	98	87
Эт комбинаты	109	77	80
Сүт комбинаты	101	96	99.7
Аш-чем үлетпүр эргелели	102	103	102
Тараа продукттар эргелели	101	115	79
Балык заводу	110	108	105
Республиканың промкомбинаты	108	107	106
Типография	100	102	102
Дарыялар комбинаты	109	119	104
Алгы заводу	103	100.6	103
Кышкык чыгаргыч бүдүрүлгөсү	114	116	99.4
Үлетпүр тудуг материалдарының каттыжымчылыгы	100	96	94
«Тыва сүт тудуг» трестин демир-бетон кылыр заводу	109	—	—
«Тыва кедээ» тудуг трестин демир-бетон кылыр заводу	106	155	115
Ыяш адыр-агый эргелели	109	116	109
«Тыва сепелге тудуг» трестин тудуг де-талык болгаш конструкторлар заводу	103	122	115
Удур-Хеминиң мийи ажыл-агыйы	102	108	102
Автосепелге заводу	103	109	108
Автосепелдин техниктиг ажаалда станциясы	113	125	120
«Сельхозтехника» республика каттыжымчылыгы	103	112	109
Мебель фабрикасы	65	95	83

1975 чылда үлетпүр продукциязынын кол-кол хевирлерин бүдүргөн:

1975 чылда бүдүргөн	1974 чылда удуз (хуу-биле)
Хөмүр-лаш—мун тонна	701
Электрэнергия—млн. кВт-чак	164
Тудуг болгаш оодар мийи сөөртүлгөсү—мун кубометр	297
Оон иштинде тудуг мийи	264
Далык материалдары—мун кубометр	140
Мебель—мун рубль	987
Тудуг чыгары—тонна	1920
Түүбү—млн. кедек	24.6
Чымыл эвээзү демир-бетон болгаш бетон кылырлар—мун кубометр	47
Сорттук даг-дуг—мун тонна	64.3
Хөм адык—мун эжеп	85
Кидис адык—мун эжеп	71
Дарыялар кылырлар—мун рубль	1335
Туткал балык—тонна	280
Эт (I категорияның субпродуктулары-биле)—тонна	8341
Колбас кылырлары—тонна	1314
Чалаң сүт продуктулары—тонна	14084
Далай—тонна	12082
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылырлары—тонна	19699
Кондитер кылырлары—тонна	841
Пиво—мун дал литр	187
Энергия сусуулар—мун дал литр	82
Дүс (өмүг хөгжөзүр)—тонна	11175

1975 чылда пландагын 106 мун тонна хөмүр-лашты, 1321 тонна сорттук даг-дуг, 10 мун эжеп хөм адыкты болгаш 31 тонна кондитер кылырларын бүдүргөн.

Бараанын продукциянын бот-үзенин чыгарырга талазы-биле чыл планы күүсеттинген, пландагын 100 мун рубль артыкка чыгарыттынар.

Үлетпүр инитиал-биле чыл планы күүсеткен-дээ болза, чамдык бүдүрүлгөлөр планын оюмдары күүсөткөн, 8 бүдүрүлгө продукция бүдүрүлгөсүнүн ийги хемчээлини талазы-биле планнарын, 11 бүдүрүлгө күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн беш темпизин күүсеткени, 12 коллектив продукция бүдүрүлгөсүнүн беш темпизин күүсеткени, 14 коллектив өсүздүгүн темпизин 1974 чылда тургалыкта куулаалган. Түүбү, чыгар, чымыл эвээзү демир-бетон кылырлар, мебель, сарык, чалаң сүт кылыр продуктулар, пиво болгаш энергия сусуулар бүдүрүлгөсүнүн чыл планы күүсеткени.

Күрүс планын бугаар 1975 чылда чыл техниканы ийгилигин алыр талазы-биле 50 хемчегин боттандырып аарууга турган, херек кырында 20 хемчегин боттандырган. Чонун амырлар-хандырылга министрлерин 17 хемчегин 8-ин, одальга үлетпүрүнүн 7 хемчегин чылда 2-ин боттандырган.

1975 чылда бир мун хире чогадыкчы болгаш чартыкчы саналар кирген, олар-ык бүдүрүлгө ажылдагынында бир миллион ажык рубльдин камналыгы алдынган.

II. Көдээ ажыл-агый

1975 чылда көдээ ажыл-агыйынын ийги продукциязын 68.2 миллион рубль бооп, 1974 чылдагы-биле деңизерге, оон 10 миллион рубльге эвээжээн. Ол колдугуна-ла үчүн ажыл-агыйынын продукциязынын хемчээлинин хамаржыр.

1975 чылда бүдүрүлгө тускайлаан бүтү көдээ ажыл-агый культураларынын таралышта шалы 370.2 мун гектар болган, 1974 чылдагы-биле деңизерге, таралышта шалы 13.8 мун гектарга, азы 4 хуу эвээжээн. Ажыл-агыйларын бүтү категориялары-биле калы кылырга, тарыа культураларынын шалы барык эртен чылдын деңизерге хевээр артык.

1975 чылда көдээ ишчилер агаар-бодустан байдалы берге-диз болган болза, 82.0 мун тонна тарыа ажал алганар, 1974 чылдагы-биле деңизерге, тарыаын ийги чымылды 36 хуу, оон иштинде кызыл-тас—32 хуу эвээжээн.

Картофельдин ийги ажал алышынын эртен чылдагына деңизерге, оон 9 хуу, ногаалар—19 хуу эвээжээн бооп турар. Мал чымыл культураларын хай чылда үнөр сар-сен ишчилеринде болгаш кыгарар бүткен сар-сен шөдөринде ажал алыр сар-сен аймаа куулаалган.

Ажыл-агыйларын бүтү категорияларын алырга, көдээ ажыл-агыйынын кол-кол культураларынын дүжүдү дараазында сайгар-биле көргүзүлгөн:

ШЫН

	1 гектардан алган центнер:	
	1975 ч.	1974 ч.
Тараа культуралары	49	32
Картофель	34	31
Ногаалар	50	40
Кукүрүз	32	22

Көдээ ажыл-агый культураларынын дүжүдүн дым куулаалынын уржуундан күрүсө тарыа саар план күүсеттинген.

Амгы үеде 1976 чылда көдээ ажыл-агый культураларынын дүжүдүн болгаш ийги ажал алышынын көбүздүгүнүн улаанган ажылдарын чорутуп турар. Республика-нын колхозтары болгаш совхозтары 116.2 мун гектар агысты алдырган, ол дээр, эртен чылдындан 12.7 мун гектар хай-дур, эртен чылдындан 1.1 мун гектар хай азы 105.3 мун гектар чыгыр чер алдырлыгын чоруткан. Колхозтарын болгаш совхозтарын шөдөрүнче 6 мун тонна азы 1974 чылдындан 3 хуу хай, тодоргайларга, 216 мун тонна органиктер чымылчыларын сөөрткөн. Ыччалда-даа органиктер чымылчылар төгөрүнүн планы чылда 88 хуу күүсеттинген.

Минералдык чымылчыларын 11.5 мун тонна азы эртен чылдын-биле деңизерге, оон 13 хуу хай-дур төккөн.

Колхозтар болгаш совхозтарга 1976 чылдын чымыл тарылыгына белеткел ажылдарын чорутуп турар. Ажыл-агыйлар 38.9 мун тонна үрүсүнүн үрүп белеткел үрүсүн урарынын планы 73 хуу күүсеттинген, оон иштинде кызыл-тас—108 хуу бооп турар. Амгы үеде урунган үрүсүнүн болзаарында, арылган турар. Көдээ ажыл-агый техниканын масагыт септелген-калбарган. 1976 чылдын январь 1-ге чедир тракторлар септелгенин планы 1 хуу, оон иштинде колхозтарда септелге—9 хуу ажык күүсеттинген бооп турар.

Продуктулар малдык баш саны (мун баш-биле):

	Январьның 1-де		
	1975 ч.	1976 ч.	1976 чылда 1975 чылдың хуузунаг удуз
Бүтү категорияларын ажыл-агыйлары:			
Мийиштык бола мал	189.6	183.5	97
Оларнын иштинде инектер	69.8	67.1	96
Учурдугу	28.8	20.9	73
Хай-шүкү	1254.1	1301.3	104
Колхозтар, совхозтар болгаш күрүсүнүн өскөдээ ажыл-агыйлары			
Мийиштык бола мал	124.6	121.5	98
Оларнын иштинде инектер	39.6	38.9	98
Учурдугу	12.7	8.0	63
Хай-шүкү	1137.8	1182.7	104

Бүтү категорияларын ажыл-агыйларын, а ол ышкаш ийиштел секторунда-даа хай-шүкүн баш саны 1975 чылдын январь 1-де тургалык-биле деңизерге, 1976 чылдын январь 1-де өскөн турган.

Бүтү категорияларын ажыл-агыйларын мал ажылчынын продуктуларын бүдүргөн дараазында сайгардан көстүп турар:

Чылда ортумаа-биле			
1966—1970 ч.ч. / 1971—1975 ч.ч. / 1975 ч.			
Эт (оң деңиз-биле)—мун тонна	18.6	20.6	17.7
Сүт—мун тонна	56.5	57.3	53.3
Дук—тонна-биле	2035	2385	2443
Чуурга—миллион салык	14.1	19.9	20.6

1974 чылдын-биле деңизерге, мал ажылчынын продуктуларын бүдүрүлгөсүн хемчээли 1975 чылда бүтү хевирлерге эвээжээн.

Колхозтар болгаш совхозтарга ортумаа саала 1974 чылдын-биле деңизерге, ийек салымында 126 кг, азы 7 хуу куулаан болгаш дук кыргылаа—12 хуу эвээжээн бооп турар.

1975 чылда малдын продуктуларын талазы-биле план күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң бүтү категорияларын ажыл-агыйларын мал ажылчынын продуктуларын саткан түңнелдер:

Чылда ортумаа-биле			
1966—1970 ч.ч. / 1971—1975 ч.ч. / 1975 ч.			
Дирек деңиз-биле мал			
Болгаш күш—мун тонна	22.6	27.4	21.0
Сүт—мун тонна	22.9	24.9	24.6
Дук—тонна-биле	2373	2781	2854

Малды болгаш күшү сазарынын улус ажыл-агый планын 68 хуу, сүтү—95 хуу болгаш дукту—102 хуу күүсеттинген. Күрүсө саар бир баш хойун болгаш өшкү-мун ортумаа деңизин эвээжээн.

Баштайгы сан-түңнелдерин бугаар алырга, 1975 чылда колхозтарын ийги орулгалар 9.1 миллион рубль бооп, 1974 чылдагына деңизерге, 1 миллион рубль эвээжээн.

Республиканын совхозтарын чылда база-ла кырылгалыг доосканнар.

Колхозтарын болгаш совхозтарын ажылдаа четтестер ам-даа бар бооп турар.

Чамдык ажыл-агыйларда продукциянын елиниша санына ажыл чыгарылаа ула-дып турар болгаш ажылдын хуузаларынын база шынарынын-даа талазы-биле агро-техниктиг бүдүрүлгөсүн барымылааас, малдын хай-биле кызырар зоруун болдуруп турар. Ол ышкаш продукциянын чыгарылаа бар бооп турар.

Көдээ ажыл-агый материал-техниктиг суурун улам-на быжыгдалар, ажылды чоруу-лап турган.

Эртен чылдын бистий республиканын көдээ ажыл-агыйына берген чүүлдөр болза: 483 трактор, 421 чык автомобильдер, тарыа ажал алыр 186 болгаш кидис ажал алыр 123 комбайны, а ол ышкаш 1974 чылдындан 2 мун тонна хай—17 мун минералдык чымылчыларын алган бооп турар. Минералдык чымылчылар саарынын чыл планы 100 хуу күүсеттинген.

Республиканын колхозтарында болгаш совхозтарында деңизер эталонче шилдер 2173 трактор бар азы 1974 чылда тургалында 191 трактор хай бооп турар-дыр. Оларын кылыр бүтү ажылдарын деңизер шилдерге 1613 мун гектар болган. 1974 чылда олар-биле 1229 гектар черин алдырган турган.

Бир трактор чүүлдө кылыр ортумаа ажыл хемчээли 1974 чылдагына деңизерге, оон 5.2-ден 4.9 хуу эвээжээн бооп турар.

III. Транспорт болгаш харылзаа

Ийги ажыл-агыйынын автотранспорт чык сөөртүлгөсүнүн планын 103 хуу, чык сарылашынын—100.2 хуу күүсеткен. 1974 чылдын-биле деңизерге, чык сөөртүлгөсүн хемчээли 15 хуу, а чык сарылашынын—10 хуу улаткан, 1975 чылда 38.6 миллион пассажирин сөөрткөн, ол болза 1974 чылдындан 109 хуу хай болгаш планын 106 хуу күүсеткени ол болур.

Агаар транспорту-биле пассажирлер дамжылар планын 107 хуу, чүүлдөр сөөртүлгөсүнүн планын 99 хуу күүсеткен. 1974 чылдын-биле деңизерге, чык дамжыларын хемчээли 3 хуу улаткан.

Харылаанын бүдүрүлгө-техниктиг эргелели 1975 чылдын планын тарифте айткан орулгалар талазы-биле 102 хуу күүсеткен, харылаа продукциянын талазы-биле—103 хуу күүсеткен. 1974 чылдын деңизерге удуз тарифтин орулгаларын өздүкчүн 13 хуу, харылаа продукциянын хемчээли 11 хуу улаткан. Харылаа ажылдакчы-лары күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн талазы-биле чыл планын 105 хуу күүсеткен болгаш 1974 чылда тургалык-биле деңизерге, күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн беш темпизин 11 хуу болган.

IV. Капитал тудуг

1975 чылда күрүсө капитал тускайлаашкынын, күсели-биле 68.2 миллион рубль өртөктөй кол фондустарын ажилалта кирген, оон иштинде бүдүрүлгөсүнүн тудугларынын талазы-биле—46.1 миллион рубль болган. Туран хоорайда хонукта 10 тонна хлеб быжылар черин 75 мун кубометр мийи кирээзү артык мийи кирээзү, чааар комбинат, ийги уузуу 292 километр электр дамчалар шугун, ийги ажилалды 67 километр дүртүт аяроорун, 4 км чык четкени ажилалта кирген.

Күрүс көрөгөчүсүн болгаш колхозтарын-даа, ашкы-хөгжөдүнүн, күсели-биле 4640 бола мийиштык бола мал, 49900 хой хире ажалдарын туткан, ажилалта кирген. Иорыяныч-мелиорация тудугу удуз хемчээли-биле, сымын турар. Күрүс болгаш колхозтарын ашкы-хөгжөдүн-биле сугаттыч чыл 1922 гектар черин ажилалта кирген болгаш 816 га черин кургактан, 64 мун гектар олар-белгир шөлүн суга хандырган, мурунда-ла сугаттыч 2300 гектар шалдык мелиорастыг, байдалы ийгилигин кылган.

Улус ажыл-агыйына күрүсө капитал салышынын 97.0 миллион рубль азы 1974 чылдындан 7 хуу хай болган.

Көдээ-биле ажилалар тудуг-монтаж организациялары чыл планын 89 хуу күүсеткен. 1974 чылдын-биле деңизерге, көдээ-биле кылыр ажалдарын ийги хемчээли 8 хуу улаткан.

Тудуг трестеринин талазы-биле план күүселдезин болгаш көдээ-биле кылыр ажалдарын ийги хемчээлинин өсүздүгүнүн темпизин көргүзүргө мындыг:

Чыл планын күүсеткен хуузу	1974 чылдагына удуз	1975 чылда
«Тыва тудуг» трест	84	122
«Тыва көдээ тудуг» трест	83	88
«Тыва сүт тудуг» трест	100.2	125
«Тыва септелге тудуг» трест	93	101

Көдээ бугаар ажылдар тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн планын күүсеткени. Тудуг-монтаж ажилдарында болгаш бүдүрүлгөсүнүн дузаалар ажилдарында ажилдап турар ийектерин күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн өсүздүгүн хуу болган. Тудуг-монтаж ажилдарынын бот-үзени планда көргүзүлгөсүн алган. «Тыва тудуг» «Тыва көдээ» тудуг трестер, № 14 механизация эргелели монтаж ажилдарының бот-үзени улааттырганнар.

Кол-кол тудуг-монтаж ажилдарынын механизациятын хемчээли 90 хуу болган. Тудуг конструкцияларын монтаждары бүрүн механизациятын, чер ажилдарынын механизациятын—90 хуу, шугатар-малы ажилдарынын—70 хуу, бетон болгаш хондуктар беттөөр—95 хуу. Тудугда чуурулге болгаш дүжүрүлгө ажилдары—98 хуу механизациятынган.

Капитал тудугда ам-даа улус четтестер бар бооп турар. Кол фондустарын болгаш бүдүрүлгөсүнүн ажилалта киреринин, аланын улус ажил-агыйынын чамдык адырлары күүсеткени. Чамдык тудуг организациялары тудуг-монтаж ажилдарынын планын үскөн. Көдээ бугаар ажилдар экин хай организациялар керээж ажилдарын болгаш күш-ажылдың бүдүрүлгөсүнүн беш темпизин, планын күүсеткени, тудуг-монтаж ажилдарынын бот-үзенин улааттырган. Тудугларын ажилалта киреринин дуузааы узамдыгы, доостуунаа объекттерин саны көвүдөн турар.

V. Чоннун материалдыг чаагай

чорууну болгаш культурлуг

деңнелиниң өзүлдези

Улус ажыл-агыйынын бүтү адырларында ажилдап турар кижилерин саны чыл дүргүзүлгө 2 хуу өскөн. 1975 чылда ажилалышын болгаш албан-хаакчыларын айда ортумаа ажал төлөвүн 146 рубль болгаш ийке, азы 1974 чылда деңизерге 3 хуу өскөн. Айда ортумаа ажал төлөвүн эртеринге материалдыг чык бериништинин фондустунда төлөктөр улуз ролуа ойналган. Ук фондунда чыл дүргүзүлгө 4.7 миллион рубль ажал төлөвүн кирген, ол дээр 1974 чылда тургалында 8 хуу хай.

1975 чылдын ноябрь 14-те байдал-биле алдыга, республиканын улус ажыл-агыйында инитиал-биле 18.8 мун дээди болгаш ортумаа эртериниң сепелелер ажилдап турар. Оон иштинде эртериниң саны—6.8 мун кижин.

Республиканын чурттагы чонун ажаала кассаларына шыгжаткан хөгжөдүлгөсүн 2.9 миллион рубльге өскөн. Ажаала кассаларына 66.4 мун кижин ашкы-хөгжөдүнүн шыгжатып турар, 1974 чылда деңизерге аланын саны 4.5 мунга өскөн.

